

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.34>

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Бакланова К.В.,
студентка 3 курсу
факультету юстиції
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
e-mail: k.v.baklanova@nlu.edu.ua

Бакланова К.В. Вплив фінансової грамотності та правової освіти населення на економічну стабільність в Україні.

У статті досліджується важливість фінансової та правової обізнаності громадян як ключових чинників, що впливають на економічну стабільність країни, особливо в умовах сучасних викликів, зокрема війни. Зазначено, що фінансова грамотність охоплює здатність ефективно управляти особистими фінансами, включаючи прийняття рішень щодо кредитування, інвестування, заощаджень та податкового планування. Важливо підкреслити, що громадяни, які володіли базовими знаннями з управління фінансами, змогли швидше адаптуватися до нових реалій, забезпечивши себе фінансовими резервами та користуючись декількома джерелами доходу. Натомість правова освіта відіграє вирішальну роль у формуванні усвідомленого ставлення до фінансових зобов'язань, дотримання законодавчих норм і захисту прав споживачів фінансових послуг.

Акцентується увага на сучасному стані фінансової та правової освіти в Україні. Проаналізовано впроваджені державою програми, які спрямовані на різні цільові групи населення - дітей, молодь, дорослих громадян, підприємців. Особливо розглядаються освітні ініціативи, що реалізуються через онлайн-платформи, інтерактивні курси та вебінари, які стали особливо актуальними в умовах дистанційного навчання та потреби в швидкій адаптації до економічних змін. Зазначено важливість розвитку програм фінансової грамотності у школах, вищих навчальних закладах та для дорослого населення, включаючи підприємців, які стикаються з необхідністю ухвалення складних фінансових рішень.

Розглядаються можливості вдосконалення освітніх підходів із урахуванням новітніх економічних викликів, таких як криза, пов'язана з надмірною заборгованістю, недостатнім рівнем інвестиційної активності та потребою у фінансовій стійкості під час війни. Досліджено вплив фінансової та правової освіти на соціально-економічний розвиток, зокрема через аналіз міжнародного досвіду. Увагу приділено досвіду США, де впровадження програм із фінансової грамотності в університетах та через спеціалізовані курси сприяло підвищенню фінансової дисципліни серед населення, розвитку підприємництва та покращенню загального добробуту громадян.

Таким чином, робота підкреслює стратегічну важливість інтеграції фінансової та правової освіти в систему національної освіти, оскільки це сприятиме економічній стабільності, формуванню фінансово незалежного, обізнаного та правосвідомого суспільства.

Ключові слова: фінансова грамотність, правова освіта, управління фінансами, освітні програми.

Baklanova K.V. The impact of financial literacy and legal education of the population on economic stability in Ukraine.

The article demonstrates the importance of the financial and legal significance of the citizens as key officials, which plays into the economic stability of the country, especially in the minds of the current outcry after the war. It is established that financial literacy promotes the ability to effectively manage specific finances, including making decisions about lending, investing, investments and income planning. It is important to emphasize that citizens, who had acquired basic knowledge of financial

management, were able to quickly adapt to new realities, securing themselves financial reserves and earning several incomes. The importance of legal awareness plays a vital role in the formation of an informed approach to financial obligations, compliance with legislative norms and protection of the rights of financial service providers.

The article focuses on the current state of financial and legal education in Ukraine. Analyzed by the government's programs aimed at different target population groups - children, young people, adults, and enterprises. We are looking closely at the bright initiatives that are implemented through online platforms, interactive courses and webinars, which have become especially relevant in the minds of distance learning and the need for rapid adaptation to economic change. It is important to develop financial literacy programs in schools, especially for the adult population, including educators, who are faced with the need to understand sophisticated financial solutions.

The potential for more comprehensively informed approaches to addressing new economic pressures, such as the crisis associated with the over-the-world fence, insufficient level, is being considered. investment activity and the need for financial stability in the hour of war. The infusion of financial and legal awareness into socio-economic development has been traced through the analysis of international evidence. Respect is given to the United States, where the promotion of financial literacy programs in universities and through specialized courses has contributed to increased financial discipline among the population, the development of entrepreneurship, and increased zagalnego goodness of the giants.

Therefore, the work emphasizes the strategic importance of integrating financial and legal education into the national education system, as this will contribute to economic stability, the formation of a financially independent, knowledgeable and law-abiding society.

Key words: financial literacy, legal education, financial management, educational programs.

Постановка проблеми. Наразі наявна зростаюча потреба в підвищенні фінансової та правової обізнаності громадян задля загальної економічної стабільності країни. Низький рівень знань у сфері фінансів призводить до зростання заборгованості та економічної нестабільності населення. В умовах посилення фінансових викликів системна фінансова та правова освіта сприятиме формуванню відповідального ставлення до фінансів, зниженню боргового навантаження та зміцненню економічної безпеки на державному рівні.

Мета дослідження – визначення взаємозв'язку між фінансовою грамотністю та правовою освітою, аналіз їхнього впливу на економічну поведінку громадян.

Стан опрацювання проблематики. На сьогодні фінансова грамотність і правова освіта в Україні поступово стають об'єктами уваги дослідників. Зокрема, правову освіту активно вивчали В.Я. Тацій, А.П. Гетьман, О.Г. Данильян, Л.Т. Рябовол, І.П. Варава, А.М. Клочко, О.Ю. Дудчик, які підкреслювали її значення для формування правосвідомості громадян. Фінансова грамотність досліджується менш системно, і більшість робіт зосереджені на окремих аспектах, таких як адаптація населення до економічних викликів або прийняття раціональних фінансових рішень. Наразі бракує єдиного підходу, який би інтегрував фінансову та правову освіту в єдину стратегічну програму, що свідчить про потребу в розробці комплексних освітніх ініціатив, що сприятимуть підвищенню фінансової культури громадян.

Виклад основного матеріалу. Пандемія та війна докорінно змінили спосіб життя багатьох людей, змусивши їх переосмислити свої цінності та погляди на майбутнє. Життя, яке раніше було наповнене моментальними рішеннями та думками лише про сьогодні, стало нестабільним, коли прийшли кризи. Особливо, це стало очевидним під час війни, коли тисячі людей втратили свої домівки, роботу, дехто повністю змінив свій рід діяльності. Багато з них опинилися в ситуації, коли не мали плану на випадок надзвичайних обставин і не мали можливості швидко адаптуватися до нових умов.

Люди, які залежали від одного джерела доходу або не мали заощаджень, зіткнулися з набагато більшими труднощами, ніж ті, хто завчасно підготувався до фінансових викликів. Виявилось, що наявність кількох джерел доходу та фінансових резервів може значно підвищити рівень безпеки та стабільності в умовах глобальних потрясінь. Це яскраво показало, наскільки важливо бути фінансово грамотним та відповідально ставитися до управління своїми ресурсами.

Фінансова грамотність, яка раніше вважалася лише корисною навичкою, сьогодні перетворилася на необхідну умову виживання та забезпечення фінансової безпеки. Якщо розглянути піраміду потреб Абрагама Маслоу, фінансову грамотність можна віднести до рівня «безпеки»,

оскільки вона є основою для побудови стабільного та захищеного життя [1]. Людина, яка вміє управляти своїми фінансами, не лише має можливість задовольняти свої базові потреби, а й створює резерв на випадок кризових ситуацій, зберігаючи відчуття безпеки та впевненості в майбутньому.

Розглядаючи питання про поняття фінансової грамотності та правової освіти доречним буде узагальнити публікації Організації економічного співробітництва та розвитку, яка розробила рамкові критерії для фінансової грамотності [2]. Фінансова грамотність — це здатність розуміти та ефективно застосовувати фінансові знання для прийняття раціональних рішень щодо управління особистими фінансами. Вона охоплює такі сфери, як управління бюджетом, кредитами, інвестуванням, а також розуміння податкових зобов'язань. Зокрема, людина з високим рівнем фінансової грамотності здатна оцінювати ризики і вигоди фінансових продуктів та приймати рішення, які зменшують боргове навантаження та підвищують добробут країни [3]. Правову ж освіту можна визначити як сукупність знань та навичок, що дозволяють громадянам орієнтуватися у правовій системі, захищати свої права та дотримуватися правових норм. Данні поняття тісно пов'язані з різноманітними фінансовими питаннями, такими як управління кредитами, податками, інвестуванням та іншими аспектами особистих і корпоративних фінансів.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» дає визначення поняттю кредит [4]. Кредит – грошові кошти, які надаються надавачем фінансових послуг (кредитодавцем) особі (позичальнику) у користування на поворотній основі на визначений строк із сплатою процентів. У цьому контексті фінансово обізнана людина розуміє, як розрахувати вигідність кредиту, оцінити власну платоспроможність і, головне, уникнути надмірних боргових зобов'язань. Це знання сприяє не лише особистій фінансовій стабільності, але й загальному зменшенню ризику фінансової кризи, пов'язаної з масовими проблемними кредитами. Податковий кодекс в статті шостій визначає поняття податку та збору [5]. Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу. Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. Людина, яка знає свої податкові права та обов'язки, може ефективніше планувати свої доходи, використовувати податкові пільги та уникати штрафів за недотримання податкового законодавства. На наведених прикладах розглянуто, як два основних поняття фінансової грамотності та правової освіти основу для інших понять, саме для їх розуміння. А мінімальна обізнаність лише основних термінів має вагоме значення для уникнення фінансових та правових проблем.

З огляду на теорію, яка створює основу для подальших впроваджень, варто перейти до конкретних ініціатив. В Україні було затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, яка має на меті суттєво підвищити рівень фінансової обізнаності населення [6]. Перша ціль – діти, молодь та освітяни. Тут підкреслюється якісна базова фінансова освіта, наявність сучасних навчальних програм, доступних навчальних ресурсів. Особлива увага приділяється формуванню спільноти педагогів-експертів з фінансової грамотності. Це сприятиме якісному викладанню нового обов'язкового курсу «Підприємництво і фінансова грамотність», який планується запровадити у 8-х класах з 2025 року та у 9-х класах з 2026 року в усіх школах України [7]. Розглянемо Навчальну програму «Основи управління особистими ресурсами. Фінансова грамотність (за методикою соціально-економічного симулятора з управління ресурсами «Життєвий капітал»)» [8] розроблена для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти як курс за вибором на основі Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) [9], відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.) [10] та Рамки фінансових компетентностей дітей та молоді України (2024 р.) [11]. Цей курс орієнтований на формування компетентних особистостей, патріотів і новаторів, здатних до безперервного навчання, конкурентоспроможних на ринку праці, фінансово незалежних, готових досягати високого рівня особистого та сімейного добробуту, активно брати участь в економічному житті країни та сприяти розвитку національної економіки за принципами сталого розвитку. Доречним буде згадати й про підтримку фінансової грамотності від банків, наприклад, нещодавно створений мікрокурс від ПриватБанк для підлітків «Фінансові не дрібниці», який створений навчити піклуватися підлітків про гроші та ментальний стан [12].

Друга ціль стратегії – широкі верстви дорослого населення. На виконання цього завдання плануються створюватися навчальні ресурси для розвитку фінансових компетентностей. Наразі існує онлайн-платформа Prometheus [13], яка є найбільшою в Україні та пропонує безкоштовні курси які охоплюють теми фінансової безпеки, правильного користування фінансовими продуктами, кредитування та управління боргами, інвестиційні можливості, а також податкові питання. Курси спрямовані на те, щоб навчити дорослих основам фінансової грамотності, розширити їхні знання про управління особистими фінансами та допомогти уникати поширених фінансових пасток, таких як неправильне користування кредитними продуктами або недостатнє планування бюджету. Стратегія фінансової грамотності передбачає інклюзивність, тому навчальні ресурси розробляються з урахуванням потреб різних вікових та соціальних груп. Наприклад, окремі курси можуть бути корисними для молодих батьків, які планують фінансове майбутнє своєї родини, або для людей перед пенсійним віком, які прагнуть ефективно управляти своїми накопиченнями.

Третя ціль – підприємці-початківці. Наразі запущений проєкт «Дія.Бізнес» [14], Міністерством цифрової трансформації України, і він є важливою частиною державної підтримки підприємців-початківців. На платформі надаються освітні матеріали, консультації, інструменти для бізнес-планування та фінансового менеджменту. Підприємці можуть отримати допомогу в таких питаннях, як створення та реєстрація бізнесу, підготовка до кредитування, залучення інвестицій та управління фінансовими потоками. Особливу роль відіграє програма грантової підтримки, реалізована через платформу «Дія» [15]. Програма орієнтована як на фізичних осіб-підприємців, так і на малі та середні підприємства. Підприємець повинен мати чіткий бізнес-план, який демонструє, як буде розвиватися бізнес і як саме використовуватимуться отримані кошти. Пріоритет надається тим підприємцям, які створюють нові робочі місця або мають потенціал для розвитку у важливих для економіки галузях. Розмір допомоги: до 250 тис. грн. Якщо ваше місце провадження діяльності та місце реєстрації в Харкові або Харківській обл., розмір допомоги — до 500 тис. грн. Данні ініціативи спрямовані на сприяння розвитку малого бізнесу в Україні, вони допомагають підприємцям отримати фінансову підтримку для започаткування або розширення власної справи.

Четверта ціль – усі цільові групи. В межах реалізації стратегії заплановано розроблення навчальних матеріалів та проведення заходів, щоб підвищити обізнаність про цифрові фінансові послуги, платіжну безпеку та захист від кібершахрайства. Особлива увага приділятиметься розвитку інтерактивних цифрових інструментів вдосконалення фінансових компетентностей. В межах п'ятої стратегічної цілі заплановані заходи, що сприятимуть розвитку екосистеми фінансової грамотності в Україні, налагодженню та посиленню співпраці зацікавлених сторін як всередині країни, так і з представниками інших країн і міжнародних організацій. Ця ціль акцентує увагу на необхідності інтеграції різних елементів фінансової освіти, що сприятиме створенню ефективної системи підтримки фінансової грамотності населення.

Важливо враховувати міжнародний досвід для кращого розуміння ефективності фінансової освіти та її впливу на економічну стабільність. Наприклад, Стенфордський університет у США у 2019 році посів перше місце в рейтингу програм з фінансової грамотності за версією LendEDU. Цей університет пропонує студентам і випускникам низку програм, спрямованих на управління особистими фінансами. Серед них такі курси, як FLInances: Summer Money Management і Personal Finance and Investing 101. Крім того, Стенфорд надає персоналізовані консультації випускниками-експертами та розробив внутрішній інструмент управління фінансами під назвою Haven Money, що допомагає студентам вирішувати будь-які фінансові питання. Завдяки такій комплексній підтримці університет став прикладом для інших навчальних закладів, встановивши новий стандарт фінансової освіти у вищих школах [16].

Ще одним яскравим прикладом є Університет Джорджа Вашингтона, який також входить до топ-програм з фінансової грамотності. Цей заклад не лише реалізує передові курси, а й активно лобіює введення обов'язкових програм фінансової грамотності на національному рівні. Університет проводить дослідження у цій сфері, залучає до своїх проєктів політиків і галузевих експертів, а також організовує академічні обговорення з фінансових питань [16].

Приклади демонструють, що впровадження фінансової освіти на різних етапах навчання значно знижує ризик боргового навантаження в майбутньому та сприяє підвищенню фінансової дисципліни серед громадян. Інвестиції в освітні програми формують у молоді навички управління коштами, що позитивно впливає на економічну стабільність суспільства. Успішний досвід провідних університетів підтверджує важливість інтеграції фінансової грамотності в систему освіти,

оскільки це сприяє формуванню відповідальної фінансової поведінки та зниженню фінансових ризиків. Вони можуть бути корисними й для України, де розвиток фінансової грамотності в школах і університетах лише набирає обертів. Використання досвіду США та інших країн допоможе вдосконалити національні програми та забезпечити економічну стабільність у довгостроковій перспективі.

Висновки. Інвестування в фінансову грамотність та правову освіту є ключовим елементом забезпечення економічної стабільності. Розширення освітніх програм із фінансової грамотності та їх інтеграція на всіх рівнях навчання сприятиме формуванню відповідальної фінансової поведінки серед громадян, що зменшить рівень боргового навантаження та підвищить добробут населення. Україна має можливість використати міжнародні практики у сфері фінансової грамотності, адаптуючи їх до власних соціально-економічних реалій. Підвищення рівня обізнаності громадян про фінансові та правові аспекти може також знизити ризики шахрайства та фінансових злочинів, оскільки освічене населення краще розуміє свої права та зобов'язання. Крім того, державна підтримка таких ініціатив сприятиме створенню стійкого фінансового середовища, здатного швидко адаптуватися до економічних криз. Важливо забезпечити регулярний моніторинг і оцінку ефективності програм фінансової освіти, щоб підтримувати їхню актуальність, практичну користь та відповідність потребам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Як маркетологам застосовувати принципи піраміди потреб Маслоу. URL: <http://surl.li/bwfdlq>.
2. Організація економічного співробітництва та розвитку URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku>.
3. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 URL: chrome-extension://efaidnbmninnbpcajpcgclefindmkaj/https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=9.
4. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 № 1953-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
5. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 1953-6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
6. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy>.
7. Затверджено національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-natsionalnu-strategiyu-rozvitku-finansovoyi-gramotnosti-do-2030-roku>.
8. Навчальна програма «Основи управління особистими ресурсами. Фінансова грамотність». URL: <http://surl.li/jlomyi>.
9. Державний стандарт базової середньої освіти від 30.09.2023 № 898-2020-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.
10. Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року від 14.12.2016 № 988-2016-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
11. Про затвердження Рамки фінансових компетентностей дітей та молоді України від 06.07.2023 № 0753863-23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0753863-23#Text>.
12. ПриватБанк спільно із Фондом ООН створили мікрокурс з фінансової грамотності для підлітків. URL: <https://delo.ua/banks/privatbank-spilno-iz-fondom-oon-stvorili-mikrokurs-z-finansovoyi-gramotnosti-dlya-pidlitkiv-437115>.
13. Онлайн-платформа «Prometheus». URL: <https://prometheus.org.ua/courses-catalog/free-courses>.
14. Бізнес «Дія». URL: <https://business.diiia.gov.ua>.
15. Грант на власну справу «Дія». URL: <https://diiia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu>.
16. Top 50 College Financial Literacy Programs of 2019. URL: <https://lendedu.com/blog/top-college-financial-literacy-programs>.